

SALİM RAZI, “OKUMA BECERİSİ ÖĞRETİMİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ”
(Kriter Yayınları, İstanbul, 2008. 196 s., ISBN 978-975-01186-9-2)

Özlem GENCER*

İnsanların dünyayı ve hayatı algılama ve anlama biçimlerini, kendilerini ve kültürlerini tanıma düzeylerini, düşünme ve yaratıcılık becerilerini doğrudan etkileyen okuma alışkanlığı, değişen hayat şartları ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle gittikçe azalmaktadır. Toplumun büyük bir kısmı okumamakta ya da okumaya vakit bulamadığından şikâyet etmektedir. Birçok insanın okuma kültürüne olan bu yabancılığı, toplumların yaşantısında güvenilir bir eleştiri ortamının olmaması, hoşgörüsüzlük, anlayışsızlık, anlayamama, yorumlamama ve hepsinden önemlisi kendini ifade edememe gibi sorunları doğurmaktadır.

Gelecek açısından oldukça önemli okuma sorununun nedenleri arasında sıkça ekonomik sıkıntılar, psikolojik ve bilişsel özellikler, farklı görüşler, zaman yetersizliği (ya da bir başka deyişle okumanın zaman ayrılması gereken bir etkinlik olarak görülmemesi), sözlü – oral kültürün insanların tüm hayatını kapsamaması, bilgisayar ve televizyonun olumsuz etkileri dile getirilmektedir. Ancak tüm bu sözde nedenlerin ötesinde okuma sadece bir alışkanlık olarak değil, dinleme veya konuşma becerisi gibi bir beceri olarak algılanıp bireylere küçük yaşlardan itibaren kazandırılmak zorundadır.

Anadil öğretimiyle eş zamanlı olarak kazandırılması gereken okuma becerisi, okuma kültürü ya da okuma alışkanlığının temeli, niteliğindedir. Ancak bu beceri, aile ve öğretmen tutumları, eğitim sistemi, ders programları ve ders kitaplarının etkisiyle gerektiği şekilde gelişmemektedir. Salt bilgi vermeye odaklanmış olan sistem, öğrencilerin okuma kültüründen uzaklaşmasına, edinilmiş olan okuma alışkanlıklarını kaybetmelerine de neden olabilmektedir. Öğrenciler okumayı farklı algılayıp, görev bilinciyle hareket ederken okumayı okul dışı yaşamlarına dâhil edememektedirler. Bu nedenle öncelikle araştırma, bilgiye ulaşma yollarını arama, yorumlama, değerlendirme, eleştirme, fikir yürütme ve fikir üretme gibi becerilerin kazandırılması eğitim sistemleri kapsamında birinci sırada yerini almalıdır.

Daha burada sayılamayan birçok sorunun saptandığı “okuma becerisi”, yabancı dil öğretimi ve öğrenimi açısından da farklı sorunlarla gündeme gelmektedir. Ana dilinde okumayan, okuma kültüründen uzak öğrenciler, eğitim sistemi ve toplumsal alışkanlıklarımızda yer etmiş olan geleneksel, fakat yanlış okuma tutumuna dayalı olarak yabancı dil öğrenirken okumayı, sadece sözcük ezberleme, anlama için çeviri yapma ve anlama sorusu yanıtlamadan ibaret görmektedir.

Bu anlamda, Salim Razi'nin 2008 yılında yayınladığı, okuma becerisini öğretim ve değerlendirme sürecinde her yönüyle irdelediği, okumanın farklı boyutlarını gözler önüne serdiği “Okuma Becerisi Öğretimi ve Değerlendirilmesi” adlı kitabına dikkat çekmek istiyorum. Okuma alanındaki araştırmaları, sadece ülkemizle sınırlı tutmayarak yoğunluklu olarak yurt dışında yapılmış olan çalışmalarını referans alarak hazırladığı kitabı, tüm eğitim kademelerindeki öğretmenler ve öğrenciler, aynı zamanda hem ana dil hem de yabancı dil öğrenenler ve öğrenenler için alanında sözlük niteliğinde önemli bir kaynak olarak kabul edilmelidir.

Dilsel, bilişsel ve duygusal süreçlerin bağlayıcısı olarak kabul edilen okuma becerisini kapsamlı şekilde ele alan Razi, kitabında okumanın kültürel arka plan bilgisiyle bağlantılı şekilde öğretilmesine dikkat çekerken, okuma becerisi öğretiminde değerlendirme sürecini de ayrıntılı olarak incelemektedir. Yer verdiği bilgileri salt kuramsal düzeyde sınırlamayıp, gerek Türkiye’de gerekse dünyada uygulanan sınavlarda okuma becerisi değerlendirmelerini örneklerle açıklamaktadır.

Bölüm başlıkları ile kitabın içeriği şöyledir:

1. Bölüm: Okuma Becerisi ve Dil Testleri
2. Bölüm: Okuma Süreci
3. Bölüm: Okuma Modelleri
4. Bölüm: Okuma Aktiviteleri
5. Bölüm: Arka Plan Bilgisi
6. Bölüm: Yerelleştirme
7. Bölüm: Okuma Test Teknikleri

* Arş. Gör.

8. Bölüm: Ağırlıklı Değerlendirme Protokolü
9. Bölüm: Dil Testlerinden Örnekler

Mantıksal bir sıraya göre düzenlenmiş olan içeriğe bakıldığında, çoğu zaman basite indirgenen okuma becerisinin, ne kadar çok yönlü ve kapsamlı bir alan olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Razi, kitabın başında yer verdiği kısaltmalar listesinde, Türkiye’de ve yurt dışında okuma ve dil testleri alanında “3R, SQ3R, DRTA, KET, YDS vb.” yerleşmiş terimlerin İngilizce ve Türkçe açılımlarını okuyucuların bilgisine sunmaktadır.

“Okuma Becerisi ve dil testleri” başlıklı 1. Bölümde, dört temel dil becerisi arasından, algılayıcı becerilerden biri olan okuma becerisini, farklı araştırmacılara dayanarak, bilimsel ve bilişsel açıklamalarla ve diğer dil becerileri ile ilişkisi bağlamında tanımlamaktadır. Okuma becerisini Grabe ve Stoller’a dayanarak, “okunan bir metinden anlam çıkarma ve bunu yorumlama” olarak tanımlarken, aynı zamanda onu tek bir cümleyle açıklamanın zorluğunu da dile getirmektedir (bkz. s. 15). Okumanın geliştirilmesi gereken en önemli dil becerisi olduğuna da dikkat çeken Razi, okuma becerisini, süreç ve ürün odaklı incelemekte, okumayı bir süreç ve bu sürecin ürünü de anlam olarak kabul etmektedir. Ayrıca Aukermann’a dayanarak okumanın, “algılayıcı, bütünleştirici, bilişsel ve duyuşsal bir süreç” olduğunu da vurgulamaktadır. Okuma sürecini açıklarken Razi’nin dikkat çektiği bir diğer nokta ise okuma ve öğrenme sürecidir. Buna göre, okuma öğrenmeyle eş zamanlı gelişirken, öğrenmedeki eksiklikler temelinde denge bozulacak, öğrenme ve öğrenilenleri aktif hale getirme gerçekleşmeyecektir (bkz. s. 16). Yine bu bölüm kapsamında Razi, “Neden okuyoruz?” sorusuna yanıt vermeyi de ihmal etmemiştir.

“Okuma Süreci” başlıklı 2. Bölümde, okumanın karmaşık yapısı açıklanmaya çalışılmıştır. Okumanın, nasıl bir süreç olduğu, bu süreçte hangi aşamaların kaydedildiği ve okumanın bileşenleri, “okuma amaçları, tanımsal süreçler, okumanın işlevsel süreçleri ve okuma modelleri”, okuduğunu anlama merkez alınarak 4 temel başlık altında görselle desteklenerek açıklanmıştır. (bkz. s. 20) Razi, sadece bunlarla sınırlı kalmayarak, bölüm dâhilinde okuma becerisi edinim süreçleri ile birlikte, okuma vitesleri olarak adlandırılan “*tarama, gözden geçirme, kavrama, öğrenme ve ezberleme*” olmak üzere beş farklı süreçten de bahseder (bkz. s. 21). Okuma sürecinde oluşabilecek olumsuzluklara değinirken, “Okumada Kısa Devre” durumunu açıklar ve böyle durumlar için söz konusu çözüm yollarını da sunar. “Etkili ve Etkisiz Okuma” durumları hakkında bilgi verdikten sonra, anadilde ve yabancı dilde okumanın bağlantısını kurmayı da unutmaz.

3. Bölümde ise Razi, bu süreç içinde yer alan farklı “Okuma Modelleri”ni ele alarak, bunları Mecazi ve Özel Okuma Modelleri olmak üzere iki ana başlık altında toplamaktadır. Mecazi Okuma Modelleri, aşağıdan yukarıya, yukarıdan aşağıya ve etkileşimli model olarak gruplanırken, bunların dayanağı Özel Okuma Modelleri ise psikodilbilimsel tahmin oyunu modeli, etkileşimli denklik modeli, kelime tarama modeli ve basit okuma modeli şeklinde farklılaşmaktadır. Bu modeller arasından yukarıdan aşağıya okuma modeli hakkında bilgi verirken, modelin “Şema Teorisi” ile olan ilişkisine de dikkat çeker (bkz. s. 31). Şema olarak adlandırılan geçmiş yaşantılar sonucu edinilen bilginin, bir başka deyişle arka plan bilgisinin, okuma esnasında anlamada etkin olduğunu farklı araştırmacılara dayanarak açıklar.

Okuma modelleriyle birlikte kullanılabilir olan “Okuma Aktiviteleri” ise 4. Bölümün konusunu oluşturmaktadır. Okuma anlama odaklı okuma aktivitelerini, Razi, *okuma öncesi, okuma sırası ve okuma sonrası aktiviteler* olarak ele almıştır (bkz. s. 38-40). Bunlar arasından özellikle metni okumaya geçmeden önce yapılacak olan okuma öncesi aktivitelerinin, Şema Teorisi’ne göre oldukça önemli olduğu dikkat çektiği bir diğer noktadır. Ayrıca ona göre, okuma esnasındaki hata, eksiklik ve metnin doğru anlaşılıp yorumlanması açısından okuma aktiviteleri büyük önem taşımaktadır.

Kitabın “Arka Plan Bilgisi” başlıklı 5. Bölümünde, okuma modelleri ve aktiviteleri kapsamında sözü geçen, okuma anlama süreci bakımından önemli Şema Teorisi tanıtılırken aynı zamanda Arka Plan Bilgisi de ayrıntılı şekilde irdelenmektedir. Razi, Şema Teorisi’nin ortaya çıkmasından bu yana yapılan araştırmalar sonucunda, okuyucuların geçmiş yaşantıları aracılığıyla elde ettikleri arka plan bilgilerinin, okuduğunu anlamayı etkilediğini, farklı şemaları tanıtarak şekiller ve örneklerle açıklamaktadır (bkz. s. 44-50). Okuma anlama sürecinde aktif hale gelmesi beklenen okuyucu arka plan bilgilerinin, bulunmaması durumu, yani okuyucunun metne yabancı kalması, anlayamaması Razi’nin üzerinde durduğu bir diğer konudur.

Bu duruma çözüm olarak düşünülebilecek “Yerelleştirme” konusunu Razi, kitabının 6. Bölümünde ayrıntılı bir biçimde örneklerle somutlaştırmıştır. Gerçek bir iletişime dayanması zorunlu olan dil öğretiminde, edebi eserlerin bu amaca uygun, faydalı şekilde kullanılacağını ifade eden Razi, edebi eserlerin zaman zaman

doğrudan kullanılmasının mümkün olmayacağına da dikkat çekiyor. Okunan metne ilişkin kültürel arka plan bilgisinin bulunmadığı durumlarda, okuyucular ile metin arasındaki bu sorunun giderilmesi, metnin okuyucu için anlamlı hale getirilmesi noktasında “Yerleştirme”yi uygun görüyor. “Yerleştirme”yi ise “hedef dildeki bir metinde var olan kültürel öğelerin, metnin dilbilgisine sadık kalınarak, okuyucuların kendi kültürlerine ait öğelerle değiştirilmesi” olarak tanımlıyor (bkz. s. 59). “Yerleştirme”yi daha iyi anlatabilmek için ise 2 farklı metin üzerinde örnek uygulama yapmıştır.

“Okuma Test Teknikleri” başlıklı 7. Bölümde Razi, okuma becerisinin değerlendirilmesinde kullanılacak test tekniklerini, hazırlama ve değerlendirme aşamalarında, uygulayan kişiler açısından avantajları ve dezavantajlarıyla birlikte ayrıntılı olarak, örneklerle açıklamaktadır. Farklı sebeplere dayalı olarak uygulanması gerekli olan dil testleri, teknik ve amaçlara bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Razi, kullanılan bu tekniklerden hiçbirinin en iyi teknik olarak tanımlanamayacağını ve tek başına yeterli olmayacağını hatırlatmakta ve okuma alanında kullanılan tüm test tekniklerini değerlendirme aşamaları hakkında da bilgi vererek örneklerle sıralamaktadır. Buna göre, çoktan seçmeli sorular, boşluk doldurma testleri, soru cevap tekniği, açık ve kapalı uçlu sorular, cloze testleri, C-testler, cloze çıkarma testi, özet testleri, doğru yanlış tekniği, hata bulma testleri, kısa cevaplı sorular, eşleştirme testleri, sıralama testleri olmak üzere bu alanda kullanılan tüm test tekniklerini örnekleriyle birlikte ayrıntılı olarak sunmuştur.

Testleri uygulayacak kişilere verdiği bilgiler bunlarla sınırlı kalmayarak, özellikle sıralama testleri değerlendirme işlemi sürecinde yaşanan sorunu gidermek amacı ile geliştirilmiş “Ağırlıklı Değerlendirme Protokolü” ne kitabının 8. Bölümünde yer vermiştir. Geleneksel yöntemlere göre değerlendirme ile karşılaştırmalı olarak sunduğu “Ağırlıklı Değerlendirme Protokolü”nün bilgisayarda uygulanmasını şekillerle görselleştirmiş ve puanlamalara ilişkin bilgi vermeyi de unutmamıştır. Bunların yanı sıra farklı sınavlara ilişkin eş değerlikleri puanlarla birlikte tablolarda sunar.

Razi, kitabının “Dil Testlerinden Örnekler” başlıklı 9. Bölümünde öncelikle Türkiye’de ve dünyada yapılan önemli dil sınavlarında kullanılan okuma test tekniklerini tablolarla destekleyerek ayrıntılı biçimde sunmakta ve kitabın sonunda bu sınavlara ilişkin örneklerle de yer vermektedir. Türkiye’de yabancı dil bilgisini ölçmek amacıyla Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından, üç farklı amaca yönelik yapılmakta olan YDS, KPDS ve ÜDS’ ye ilişkin bilgiler vermektedir. Bu sınavlardaki soru türleri ve dağılımlarını, sürelerini, kapsamalarını, hangi dillerden yapıldıklarını ve bu sınavlara katılan ortalama aday sayısını, örnek soru türleri ile birlikte ayrıntılı olarak sunmaktadır. Ayrıca Razi, bu bölümde Türkiye dışında, Avrupa başta olmak üzere dünya çapında evrensel geçerliliği olan dil sınavlarını da tanıtmıştır. Cambridge Üniversitesi dil sınavları (IELTS, ILEC, CAE vb.) ve TOEFL, ETS gibi birçok sınavda kullanılan okuma test tekniklerini tanıtan Razi, kitabının sonunda bu sınavlardan örnekler sunmuştur. Yine bu bölüm kapsamında Türkiye’deki ve yurt dışındaki İngilizce sınavlarını karşılaştıran Razi, ülkemizde yapılan sınavların eksik ve sıkıntılı yanlarını eleştirel ama yapıcı önerilerle dile getirmiştir. Bunun yanı sıra kitap, değerlendirme ve sınav tekniği olarak veri ve başvuru kaynağı niteliğindedir.

Genellikle yabancı yazarlara ait eserlerden yararlanılarak hazırlanmış olan kitap, bir yandan okuma becerisi ve öğretimine, diğer yandan ülkemizde yapılan dil sınavlarında teknik ve değerlendirme sürecindeki eksiklikleri ön plana çıkarmaktadır. Bunların yanı sıra yaptığı sınav tanımlarıyla, bu sınavlara da çözüm bulabilme, eksiklikleri giderme bakımından önemli katkılar sağlamaktadır. Ayrıca toplumdaki bireylerin okuma becerisini tanıması, okuma kültürü ve alışkanlığı geliştirmesi yönünden faydalı, bireysel çalışma durumunda da rahat anlaşılabilir bir kaynaktır.

Bilindiği gibi toplumların geleceği, gelişimi ve kalitesi büyük ölçüde öğretmenlere bağlıdır. Dolayısıyla, Razi’nin “Okuma Becerisi Öğretimi ve Değerlendirilmesi” adlı kitabı, özellikle öğretmen adaylarının yetiştirildiği Eğitim Fakültelerinde, başta Türk Dili ve Yabancı Dil Eğitimi Bölümleri olmak üzere tüm bölümlerin uygun derslerinde kullanılabilir güzel bir ders materyali olarak işlevselleştirilebilir.